

УДК 37.035.6

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ТАНЦЮ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.М.ВЕРХОВИНЦЯ

Чашечнікова Н.,
м.Івано-Франківськ

У статті розглядається актуальність використання педагогічної спадщини В.М.Верховинця у процесі патріотичного виховання молодших школярів на заняттях народного танцю.

Ключові слова: патріотичне виховання, молодші школярі, народний танець, педагогічна спадщина В.М.Верховинця.

До концептуальних засад реформування національної системи освіти в Україні належить оновлення підходів до виховання молодших школярів. Воно спрямоване на невід'ємність сучасного початково-виховного процесу від національного ґрунту, який може забезпечити виховання справжніх громадян - патріотів своєї Батьківщини. В державних документах про освіту: "Концепції позашкільної освіти й виховання" [15], "Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)" [14] патріотичне виховання учнів окреслене як стратегічне завдання школи. Концепція виховання дітей і молоді проголошує стрижнем виховання в Україні національну ідею, яка відіграє роль об'єднуючого та консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованому на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості — громадянина своєї держави [6, с.179, с.181]. Нові важливі завдання освіти, визначені Законами України "Про освіту" [11], "Про загальну середню освіту" [10], "Про позашкільну освіту" [12] зорієнтовані на націоналізацію навчально-виховного процесу, звернення до етнопедагогіки, застосування в освіті найкращих пластів вітчизняної педагогіки, неocenенної спадщини її провідних творців.

Очевидним сьогодні є те, що педагогічна наука знаходиться у стані переосмислення духовних та художніх цінностей, які були створені впродовж усього історичного розвитку людства. З огляду на це, особливого значення набуває розвиток теорії і практики патріотичного виховання підрастаючого покоління засобами ми-

стецтва, зокрема засобами народного танцю. Адже у народній хореографії відображається повсякденне життя людей, їх радощі й страждання, в танці народ проявляє свої почуття, зокрема патріотичні. Українська танцювальна творчість, сповнена глибоким духовним та естетичним змістом, характеризується яскравим національним колоритом, лексичною різноманітністю, багатством хореографічних малюнків, виразністю й емоційною насиченістю музичного супроводу, містить невичерпний виховний потенціал.

Важливою умовою подальшого розвитку теорії і методики патріотичного виховання молодших школярів засобами хореографічного мистецтва в національній системі освіти є аналіз історико-педагогічного досвіду, в якому відображається виховний потенціал народного танцю в патріотичному вихованні на всіх етапах розвитку шкільництва. Серед творців вітчизняної педагогіки, які головним своїм завданням вважали розвиток у дітей патріотичних почуттів, ціннісного ставлення до здобутків попередніх поколінь, чільне місце займає видатний діяч національної культури і науки, український педагог, хореограф, музикознавець, етнограф, диригент і композитор - Василь Миколайович Верховинець (Костів). Його внесок у культурний та духовний розвиток підрастаючого покоління, майбутніх громадян української держави важко переоцінити. Уся багатогранна діяльність В.М. Верховинця підпорядковувалась, перш за все, його основній педагогічній меті - формуванню національної культури молоді: передачі їй духовної спадщини та соціально-історичного досвіду українського народу, розвитку потреби і здатності сприймати, розуміти, примножувати його надбання, вихованню національної самосвідомості, гідності, патріотизму, прищепленню рис національного характеру.

Спадщину В.М.Верховинця досліджували такі науковці сучасності, як М. Боровик, Я.Верховинець, А.Гуменюк, Г.Дзюба,

Н.Дем'яню, М.Загайкевич, М.Лещенку, О.Трипільському, М.Фісун. Зокрема Н.Дем'яню відзначає, що органічне поєднання в особі Василя Миколайовича блискучого таланту педагога, хореографа, музикознавця, етнографа, хормейстера, композитора, актора та співака зумовило використання ним широкого спектру засобів формування національної культури молоді в науково-теоретичній і практичній педагогічній та мистецькій діяльності. [9]. Свою діяльність педагог спрямовував на розвиток національної культури підрастаючого покоління засобами народної творчості, відродження художніх традицій української культури, виховання патріотичних почуттів у дітей через пропаганду і популяризацію народного мистецтва.

На нашу думку, використання педагогічної та творчої спадщини В.М. Верховинця у процесі патріотичного виховання молодших школярів на заняттях народним танцем є незамінним засобом підвищення ефективності розвитку патріотизму в дітей. Однак, не зважаючи на велику кількість досліджень, присвячених діяльності видатного митця, роль його надбань у патріотичному вихованні молодших школярів не можна вважати виченою в достатній мірі. Навпаки, накопичені досвід і практика вимагають детального аналізу і узагальнення вкладу В.М. Верховинця у національну педагогічну науку, зокрема у теорію патріотичного виховання учнів молодшого шкільного віку засобами народного танцю з подальшим розв'язанням завдань, поставлених методикою навчально-виховної роботи.

Мета статті полягає в детальному аналізі педагогічної та творчої спадщини В.М.Верховинця, обґрунтуванні доцільності її використання як засобу патріотичного виховання молодших школярів на заняттях народного танцю.

Слід зазначити, що всю свою педагогічну діяльність Василь Миколайович присвятив вихованню підрастаючого покоління засобами народного мистецтва. Однак, на сьогоднішній день, на жаль, не достатньо уваги приділяється виховним властивостям української народної творчості, тож актуально значущою проблемою патріотичного виховання стає впровадження українського хореографічного фольклору в навчально-виховний процес учнів початкових класів з метою розвитку у них патріотизму. Оскільки молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для закладення основи моральних позицій індивіда, в тому числі і патріотичних і, як вважає Немов, є етапом прихованого формування світогляду [16, с.172], у цьому віці провідною є творча діяльність, яка особливості творчої атмосфери завжди приваблює дитину.

Застосування М.В.Верховинцем у своїй педагогічній діяльності народного танцю як засобу виховання учнів початкової школи не було випадковим. Адже він вважав народний танець своєрідним проявом почуттів народу засобами хореографії. Запевняв, що у танцювальних традиціях української нації кристалізувалася своя хореографічна мова, пластична виразність, склалися певні співвідношення з музикою, які визначаються своєрідністю національного характеру, умовами життя, побуту і художніми традиціями народу. Саме тому народний танець педагог вважав одним із найефективніших засобів всебічного виховання учнівської молоді.

Вивчення та запис народного танцю В.М. Верховинцем зумовило написання ним “Теорії українського народного танцю” (1919) [4], у якій вперше систематизовано й узагальнено творчі досягнення української нації у галузі танцювального мистецтва, що по сьогоднішній день слугує науково-теоретичною базою для викладачів хореографічних дисциплін та балетмейстерів. Дана наукова праця стала основоположною для подальшого розвитку української хореографічної школи, її написання поклало початок теоретичній діяльності українських хореографів.

Особливої актуальності в сучасному педагогічному процесі початкової школи використання даної наукової праці набуває через основні виховні завдання, яким науковець підпорядковував написання книги. В “Теорії українського народного танцю” В.М. Верховинець не лише зібрав надзвичайно цінний матеріал, а й науково обґрунтував його, визначив і представив танцювальні рухи, які є основою української народної хореографії. Першим серед етнографів він дав назви і словесно описав основні елементи українських народних танців, відповідно до їх характеру і

внутрішнього змісту: “рух зальотний”, “просування”, “плетінка”, “перескок”, “тинок”, “бігунець”, “вибиванець”, “човганець”, “плескач” [7; 8; 17]. Започаткував оригінальний метод запису хореографічного матеріалу. В підручнику В.М.Верховинця пропонує глибоко продуману систему подання танцювального матеріалу. За методикою автора вивчення починається ознайомленням з підготовчими рухами, які потім формуються в танцювальні. Вони розміщуються в порядку поступового ускладнення, коли кожний наступний рух містить елементи попереднього. Хореографічні рухи, що описані в першому розділі, тренують і зміцнюють м'язи ніг виконавця, готуючи його до вивчення більш складних елементів, представлених у другому розділі [9]. Прості танцювальні рухи “плетінка”, “хід акцентований”, “перескок”, “вихилильник”, “доріжка”, “схрещування”, “тинок”, “колисання” та інші переплітаються між собою в безліч цікавих комбінацій, з яких складаються фігурні танці, що викликають особливий інтерес і естетичне задоволення від їх виконання у учнів початкових класів. Деякі з них – “Роман”, “Козачок”, “Василиха”, “Шевчик”, “Гопак”, “Рибка”, “Кривий танок”, “Херсонські танці” чітко характеризують звичаї та побут відповідних регіонів України, відображають трудові процеси, що активізує появу у дітей патріотичних почуттів і підвищує ефективність патріотичного виховання підрастаючого покоління. З огляду на це особливої актуальності набуває використання “Теорії українського народного танцю” як методичної основи для вивчення народного танцю дітьми молодшого шкільного віку.

Спираючись у своєму судженні на той науковий факт, що “всякі ігри й танці наш народ спершу водив під пісню” [4, с.7], митець зазначав, що через танцювальне й музичне народне мистецтво учням передається суспільно-історичний досвід, духовні цінності українського народу, виховуються патріотичні почуття, національна самосвідомість і гідність [3]. Тому, використовуючи хореографічний матеріал та музичний супровід, педагог намагався прилучити школярів до духовної спадщини українського народу - фольклору, традицій, обрядів, історії, мови, виховував їх у дусі національної культури.

Проведене дослідження підтверджує, що значення хореографічної спадщини М.В. Верховинця залишається неперевершеним у справі патріотичного виховання дітей, адже його досягнення не обмежуються лише створенням теоретичних систем викладання народного танцю. Надзвичайно важливе місце у педагогічній діяльності Василя Миколайовича займає впровадження ним результатів власних науково-теоретичних досліджень у практичну роботу з дитячими хореографічними колективами.

Будуючи свою діяльність на розробленій у “Теорії українського народного танцю” науково-теоретичній базі, він довгий час викладав український народний танець в трудовій школі імені І.П. Котляревського в Полтаві (1920-1932), працював балетмейстером Харківського театру музичної комедії (1929).

У архівних матеріалах Я.В. Верховинця відзначено, що будучи талановитим педагогом і танцюристом, В.М. Верховинець завжди поєднував теоретичну та практичну діяльність. Всі танцювальні елементи та їх комбінації виконував сам, а потім добивався їх правильної інтерпретації від учнів [1]. Розуміючи важливе виховне значення народного танцю, його роль у вихованні повноцінного громадянина, патріота своєї держави, науковець наголошував на необхідності збереження справжнього народного мистецтва та його застосуванні у процесі виховання патріотичних почуттів у дітей.

Як і у сьогодні, в період творчої та наукової діяльності Василя Миколайовича дуже поширеним було явище “вульгаризації” українського танцю, в результаті якого народна хореографія подавалася в украї спотвореному вигляді. Будучи палким захисником чистоти й правдивості українського танцю, В.М. Верховинець активно боровся проти знецінення української хореографії, прищеплював учням щире любов до українського танцю [1].

У своїй книжці “Жива душа народу”, І.Книш відзначає ораторські здібності М.В.Верховинця. Вона пише: “Професор Михайло Костів-Верховинець просто чарував слухачів розповіддю про давнину й красу українського народного танцю. Учні пізнали, що перед ними не тільки історик і хореограф, танечник — але

всєбічний знавець української народної музики, чудовий інпретатор і майстер у відтворюванні народних шедеврів. Завжди з піднесенням дожидали учні свого улюбленого професора танців" [13, с.19].

В.М.Верховинець багато знав і все, що знав, намагався передати колективу. Він виховував любов до дослідницької роботи, допомагав ознайомитись з історичними документами та записами, де висвітлювалися побут, звичаї, обряди та характер українського народу. Виховував гордість за наш народний танець. Він мріяв наукою танцю розбудити в молоді любов до України, бажання спільної української думки.

Чільне місце у науковій роботі та творчості митця займають етнографічно-дослідницька діяльність, предметом якої став український танцювальний фольклор. Натхненню і наполегливо збираючи, обробляючи, систематизовуючи хореографічний, пісенний, ігровий і обрядовий матеріал, науковець створює твердий фундамент для успішного виховання підростаючого покоління засобами української народної творчості. У результаті етнографічних досліджень побачив світ широковідомий репертуарно-методичний посібник "Весняночка" (1924) [2], що складається із семи розділів ("Про рухливі ігри зі співами", "Ігри та пісні на різні теми", "Весна", "Літо", "Осінь", "Зима", "Хореографічний додаток"), у кожному з яких матеріал розміщений за принципом поступового ускладнення.

Створений педагогом хореографічно-музичний репертуар "Весняночка" спрямований на всєбічний розвиток молодших школярів, сприяє появі у дітей патріотичних почуттів, їх усвідомленню ставленню до Батьківщини, творчому ствердженню в собі духовного життя свого народу, як свого власного. Це означає встановлення з ним справжньої духовної єдності через сприйняття українських хореографічних, музичних традицій, усієї національної культури. Саме "Весняночка" – "ніби та колиска, де зростали його ідеї та задуми в галузі педагогіки, хореографії, композиції та інсценізації піснї" [5, с.24].

Створюючи збірку ігор з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів, В.М. Верховинець розкриває особливу виховну роль поєднання хореографічного, пісенного матеріалу і застосування прийому театралізації танцю. Використання інсценізації в його творчості не були випадковими, воно стимулювалося національно-культурними і педагогічними традиціями українського народу. Адже важливе значення театральної

творчості в розвитку мислення, саморегуляції поведінки, вміння спілкуватися, в гуманістичному і моральному вихованні визнавав ще Я.А. Коменський [9].

У формі інсценізованої рухливої музично-хореографічної гри автор органічно поєднав елементи музичного, хореографічного і драматичного мистецтва та на сторінках репертуарно-методичного посібника науково обґрунтував ідею їх комплексного використання. Інсценізовані танці, в основі яких лежить етнографічний матеріал, на думку педагога, по-перше, сприяють формуванню національної культури учнів початкових класів, по-друге, забезпечують всєбічний розвиток їх особистості [2, с.21, с.181]. Театралізацію він застосовує для самореалізації сутнісних сил, потреб і здібностей вихованців. Елементи народної хореографії В.М. Верховинець доповнює засобами театралізації (рухами, мімікою, пантомімікою). Кожен танець та гра у збірці подаються в інсценізованому вигляді, який передбачає наявність певної драматургії, реквізиту, розподілення ролей між учасниками для більш повного розкриття художнього образу, передачі національного характеру. Ці умови посилюють емоційний вплив на вихованців, забезпечують виникнення патріотичних почуттів і підвищують ефективність патріотичного виховання молодших школярів на заняттях народним танцем.

Дослідження наукової та творчої діяльності В.М. Верховинця свідчать про те, що він був не тільки чудовим хореографом, етнографом, а й талановитим педагогом, завдяки чому всі хореографічні колективи, якими він керував, відзначались високою виконавською культурою, справжнім професіоналізмом. Його теоретичні розробки і безпосередньо практична педагогічна діяльність переконливо довели, що використання народного мистецтва, зокрема української хореографії дає надзвичайний виховний ефект і є характерним для українських педагогічних традицій.

Василь Миколайович Верховинець був визнаним майстром педагогічної справи, застосовуючи власноруч розроблені положення і принципи у практичній педагогічній та хореографічній діяльності, він зробив вагомий внесок у розвиток теорії національного та патріотичного виховання молодших школярів засобами народного мистецтва, зокрема танцювального. Це підтверджує потребу широкого впровадження педагогічних ідей та досвіду В.М. Верховинця у сучасну практику патріотичного виховання підростаючого покоління.

Література та джерела

1. Архів Я.В. Верховинця. Спогади О.М.Соболя. - С.29.
2. Верховинець В.М. Весняночка / В.М.Верховинець. – 3-е вид. – К.: Музична Україна, 1969. - 123с.
3. Верховинець В.М. Пісні та ромansi / В.М.Верховинець. - К.: Музична Україна, 1969. - 71с.
4. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю / В.М.Верховинець. - 5-е вид. - К.: Музична Україна, 1990. - 151с.
5. Верховинець Я.В. В.М.Верховинець: Нарис про життя і творчість // В.М. Верховинець. Теорія українського народного танцю. – 5е вид. – К.: Музична Україна, 1990. – С. 13-35.
6. Виховна робота в закладах освіти в Україні: зб. нормативних документів та метод. рек. М-во освіти України. І-нт змісту і методів навчання. - К.: ІЗМН, 1990. - Вип.ІІ. - 1990. – 335 с.
7. Вірський П.П. Передмова до четвертого видання // В.М.Верховинець. Теорія українського народного танцю. - 5-е вид. - К.: Музична Україна, 1990. - С.11-12
8. Воронський В. Передмова до третього видання // В.М.Верховинець. Теорія українського народного танцю. - 5-е вид. - К.: Музична Україна, 1990. - С.10
9. Дем'яно Н.Ю. Педагог, учений і митець Василь Миколайович Верховинець: Науково-практичні матеріали / Н.Ю.Дем'яно // Полтавський державний педагогічний інститут ім. В.Г.Короленка, 1997. - 24с.
10. Закон України про загальну середню освіту // Освіта України: Нормат.-прав. док. - К.: Міленіум, 2001.
11. Закон України про освіту // Освіта України: Нормат.-прав. док. - К.: Міленіум, 2001.
12. Закон України про позашкільну освіту // Освіта України: Нормат.-прав. док. - К.: Міленіум, 2001.
13. Книш І. Жива душа народу (До ювілею українського танцю) / І.Книш. - Канада. Вінніпег, 1966. - 78с.
14. Концепція загальної середньої освіти (12 річна школа) // Книга учителя дисциплін художньо-естетичного циклу: довід.-метод. видання / [упоряд.: О.В.Гайдамака, М.С.Демчишин]. – Х., 2006. – С.62-78.
15. Концепція позашкільної освіти й виховання // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. - 1996. - № 7.
16. Немов Р.С. Психологія: у 3 кн. / Р.С.Немов. - М.:Владос, 2000. - Кн.2: психологія образования. – 606 с.
17. Рильський М. Чарівник танцю // В.М.Верховинець Теорія українського народного танцю / М.Рильський. - 5-е вид. - К.:Музична Україна, 1990. - С.5-6.

В статъе рассматривается актуальность использования педагогического наследия М. В. Верховинца в процессе патриотического воспитания младших школьников на занятиях народного танца.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, младшие школьники, народный танец, педагогическое наследие В.М.Верховинца.

In the article examined actuality of the use the pedagogical inheritance of V.M. Verhovynets in the process of patriotic education of junior schoolchildren on employments of folk dance.

Key words: patriotic education, junior schoolchildren, folk dance, pedagogical inheritance of V.M. Verhovynets.